

УДК 159.938

<https://doi.org/10.31891/PT-2023-3-2>

Євген ПОТАПЧУК

доктор психологічних наук, професор,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-7040-8456>

e-mail: potapchuk1@i.ua

Людмила КОЗЛОВСЬКА

здобувачка

Хмельницький національний університет
e-mail: kozlovska_15@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ ШЛЮБНИХ ВЗАЄМИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ РЕПРОДУКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ

У статті здійснюється теоретичне вивчення психологічних труднощів шлюбних партнерів при реалізації репродуктивної функції, висвітлюються причини виникнення основних чинників, що впливають на прийняття рішення стати батьками серед яких: мотивація до батьківства, стрес, емоційно-психологічна готовність, модель поведінки партнера, особиста реалізація партнера в професійній сфері, соціальний тиск, проблеми зі статевим життям, конфлікти або напруга у взаєминах між шлюбними партнерами. З'ясовані ознаки, які вказують на неузгодженість у поглядах та планах, недовolenість щодо різних питань стосовно побуту, економічно-фінансових питань та розподілом обов'язків між шлюбними партнерами.

Встановлено, що неузгодженості та недовolenості у взаєминах можуть мати серйозні наслідки, такі як нерозуміння, віддаленість між партнерами, виникнення конфліктів, недовіра, втрата спільних цілей та інтересів, які в подальшому призведуть до появи бар'єрів у комунікації, зниженні близькості у взаєминах, а також до розпаду шлюбного союзу. Окреслено перспективи подальшої розробки ефективних психологічних підходів та інтервенцій для підтримки шлюбних партнерів при виникненні психологічних труднощів шлюбних взаємин, пов'язаних з реалізацією репродуктивної функції щодо подолання причин виникнення негативних чинників, що провокують їх виникнення.

***Ключові слова:** репродуктивна функція, психологічні труднощі, неузгодженість, недовolenість, шлюбні взаємини.*

Yevhen POTAPCHUK, Liudmyla KOZLOVSKA

Khmelnyskyi National University

PSYCHOLOGICAL DIFFICULTIES IN MARITAL RELATIONSHIPS RELATED TO THE REALIZATION OF THE REPRODUCTIVE FUNCTION

The article provides a theoretical study of the psychological difficulties faced by marital partners when fulfilling the reproductive function. The reasons for the emergence of factors influencing the decision to become parents are highlighted: motivation for parenthood, stress, emotional-psychological readiness, partner's behavior model, partner's career realization, social pressure, issues with sexual life, conflicts between marital partners.

Identified are signs indicating discrepancies in views and plans, disagreements regarding various household matters, economic-financial issues, and the distribution of responsibilities between marital partners. It has been established that discrepancies and disagreements in relationships can have serious consequences, eventually leading to communication barriers, decreased intimacy, and even the dissolution of the marital union. It is noted that the desire of a couple to fulfill the reproductive function can lead to conflicts due to differing levels of psychological readiness of marital partners, particularly concerning motivations for childbirth and the need for children. Reproductive motivation reflects the mental states of each spouse and can differently prompt them to have children. Marital partners should possess a solid understanding of parenthood/motherhood, comprehend potential psychological difficulties associated with reproductive function realization, and implement effective behavior models for this stage.

The article outlines prospects for further development of effective psychological approaches and interventions to support marital partners facing psychological challenges in marital relationships linked to reproductive function realization. The aim is to overcome the causes of negative factors provoking their emergence.

Key words: *reproductive function, psychological difficulties, discrepancies, disagreements, marital relationships.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Важливу роль у формуванні та розвитку індивіда, а також в утриманні та підтримці суспільства загалом відіграє сім'я. Ця соціальна інституція покликана виконувати низку функцій, зокрема виховну, господарсько-побутову, економічну, медичну, психотерапевтичну, рекреативну, репродуктивну, соціальну, статеву та інші [6-8]. Ці функції по-різному можуть поєднуватися в кожній сім'ї, що залежить від культурних та соціальних показників.

Однією з головних функцій сім'ї є репродуктивна, що означає здатність подружжя народжувати дітей. Спроможність реалізувати репродуктивну функцію суттєво залежить від вікових та фізіологічних показників подружньої пари [1; 9]. Варто зазначити, що в психології репродуктивна функція сім'ї розглядається набагато ширше, ніж в медицині, адже тут великий вплив відіграє не тільки організм людини, а й її потреби, можливості та моральні й духовні цінності [5; 10].

Як свідчить практика, репродуктивна функція сім'ї покликана вирішувати два важливих завдання психологічного та соціально-психологічного характеру. Перше з них – задоволення шлюбними партнерами материнських і батьківських потреб. Це вимагає від подружжя визначення спільної мети та узгодження планів щодо продовження роду, народження та виховання майбутніх дітей. Друге завдання – виховання здорової особистості – майбутнього члена суспільства. Воно потребує від шлюбної пари реалізації моделі відповідального батьківства [3; 9]. Зазначимо, що батьківство є особистісним утворенням, сукупністю соціальних індивідуальних

властивостей батька і матері, що відображають всі рівні їх життєдіяльності та актуалізують розвиток психологічної готовності до виконання такої ролі.

Репродуктивна функція кожної сім'ї індивідуальна, на неї впливає міжособистісна сумісність шлюбних партнерів та морально-психологічний клімат сім'ї. Проблеми в цій сфері можуть виникати на ґрунті розбіжності планів подружжя, особливо, коли стилі їх виховання та цінності їхніх батьківських сімей сильно відрізняються один від одного. Є ще низка проблем, які можуть гальмувати та навіть зупиняти реалізацію репродуктивної функції сім'ї. В ідеалі добре, коли подружжя обговорює свої проблеми і не приховує одне від одного власні переживання. Проте, відсутність системних знань про сімейне життя та відповідальне батьківство не сприяє сімейному благополуччю та подальшій партнерської взаємодії.

Тому реалізація репродуктивної функції може стати причиною виникнення психологічних труднощів у шлюбних взаєминах для деяких пар. Психологічні труднощі шлюбних взаємин – це різного роду проблеми, конфлікти або напруга, які виникають у взаєминах між членами сім'ї і мають психологічний аспект. Вони можуть виникати з різних причин і включати в себе широкий спектр проблем: сварки, суперечки, розбіжності у поглядах або незгоди між шлюбними партнерами щодо різних питань, пов'язаних з плануванням батьківства, вагітністю, народженням і вихованням дитини, фінансами, розподілом сімейних обов'язків тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Як свідчить практика, реалізація сім'єю репродуктивної функції може бути пов'язана з цілим комплексом різних психологічних труднощів, пов'язаних з готовністю до материнства, репродуктивним здоров'ям, плануванням сім'ї, психологічними аспектами зачаття тощо. Вивчення цього феномену свідчить, що дослідники прагнуть з'ясувати й осмислити різні аспекти підготовки до материнства, планування і виношування вагітності, зокрема: прийняття відповідальності за життя та здоров'я нової людини, зміною соціального статусу сім'ї, перерозподілом сімейних ролей (J. Behringer, I. Reiner, G. Spangler) [13]; готовність партнерів до усвідомленого батьківства (О. Бацилева, І. Пузь, В. Астахов; Д. Кирилова, І. Томаржевська, Т. Чередниченко [1; 5; 10; 12]; основних аспекти репродуктивного здоров'я та планування сім'ї (В. Самойленко, Г. Рой та В. Мисік) [9]; надання ефективної підтримки подружжю, яке зіткнулося з психологічними труднощами в сім'ї (Л. Герасименко, Р. Ісаков, А. Скрипніков,

Л. Помиткіна, К. Evertz, L. Janus, R. Linder,) [3; 7; 8; 14]. Більшість досліджень та публікацій мають медичну спрямованість, розглядають репродуктивну функцію в контексті репродуктивної медицини та перинатальної психології. Основна увага приділяється репродуктивному здоров'ю жінки, її психологічній готовності до материнства та мотивації народження дитини. Водночас вивчення впливу реалізації сім'єю репродуктивної функції на взаємини шлюбних партнерів та їхні моделі поведінки ще не було предметом окремого дослідження.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у вивченні та аналізі психологічних труднощів шлюбних партнерів, що виникають при реалізації репродуктивної функції.

Виклад основного матеріалу

Вивчення та аналіз наукової літератури [6; 8; 12] дає підставу стверджувати, що сім'я є унікальним соціальним інститутом, транслятором фундаментальних цінностей від покоління до покоління. Нові економічні та соціальні умови потребують перебудови сімейних взаємин, подружньої роліової взаємодії при реалізації репродуктивної функції.

Багато наукових праць [1; 2; 5; 9; 10; 12] присвячено проблематиці, пов'язаної з реалізацією репродуктивної функції, що допомагають зрозуміти емоційні аспекти, стресові ситуації, сприйняття ризиків і здатність пар до адаптації до нових сімейних ролей, які виникають у шлюбних партнерів. Адже, готовність до реалізації репродуктивної функції є комплексом різних дій і рішень, які майбутні батьки приймають до зачаття, це насамперед готовність фізична, морально-психологічна і матеріальна.

За результатами вивчення науково-психологічної літератури нами виявлено низку чинників, які можуть викликати психологічні труднощі у подружжя при прийнятті та втіленні рішення стати батьками, а саме: безпліддя подружньої пари (В. Самоїленко, Г. Рой, В. Мисік) [9]; незнання сімейних ролей, невідповідність моделей поведінки партнерів взаємним очікуваннями (Д. Карпова) [4]; низький рівень психологічної готовності до материнства (Д. Кирилова, І. Томаржевська та ін.) [5; 10]; низький рівень сексуальної сумісності (О. Столярчук) [11]; проблеми з репродуктивним здоров'ям через стрес, сильну втому, нестачу вітамінів, неправильний спосіб життя, шкідливі звички (В. Астахов, О. Бацилева, І. Пузь) [1]; психологічно

несприятливі мотиви й обставини зачаття (Л. Герасименко, Т. Чередниченко) [2; 12].

Далі для уточнення та підтвердження отриманих результатів проводилося опитування 24 подружніх пар, які мають досвід реалізації репродуктивної функції. Результати опитування показали, що шлюбні партнери по різному сприймають батьківство та усвідомлюють труднощі, що впливають на прийняття рішення стати батьками та на його безпосереднє втілення. Так, 66,7% чоловіків відповіли, що не мали проблем при реалізації репродуктивної функції, натомість 100% жінок вказали, що відчували різні психологічні труднощі. Більше половини опитаних жінок (54,2%) зазначили, що основною проблемою для них була неспроможність зачати дитину та страх перед можливістю викидня; 37,5% під час і після вагітності мали таке ускладнення як депресія; 12,5% відчували тривогу, пов'язану з передчасними пологами та народженням дитини з меншою вагою.

Доречно відмітити, що дослідниками серед найскладніших і масштабних проблем психологічного характеру, які впливають на зачаття, виділяють: різноманітні аспекти травматичного й небажаного зачаття, сурогатне материнство, клонування, евгеніку [2; 3; 9]. Зважаючи на це, ми під час подальшого опитування респондентів звернули увагу на мотиви й обставини зачаття. З'ясувалося, що більшість жінок (70,8%) основним мотивом зачаття вважають «виконання жіночого обов'язку». На їхню думку жінка повинна мати дітей, бо це підтверджує її повноцінність і успішність. З'ясувалося, що схожі погляди мають і чоловіки (58,3%). Це вказує на певну залежність жінок та чоловіків від соціальних установок і поверхове розуміння своїх внутрішніх прагнень і відчуттів. Крім того, стереотипні переконання респондентів не відображають конструктивні мотиви зачаття, які, насамперед, мають бути пов'язані з почуттям взаємної любові шлюбних партнерів, розвитком і зміцненням сімейних стосунків. Такі стереотипні уявлення шлюбних партнерів можуть ставати причиною болючих переживань і сімейних конфліктів через неспроможність зачати дитину та при мимовільному перериванні вагітності (проблемна вагітність). На це вказали 66,7% опитаних жінок та 54,2% опитаних чоловіків.

Також в процесі опитування нами було з'ясовано, що рішення народити дитину детермінується цілим комплексом чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, які через індивідуальну своєрідність шлюбних партнерів можуть породжувати певні побоювання, взаємні образи та претензії через: небажання змінювати комфортне сімейне життя, невідповідність ролевих уявлень, страхи і

побоювання за протікання вагітності, неготовність брати на себе відповідальність та виконувати батьківські обов'язки.

Дослідження поведінки шлюбних партнерів при реалізації репродуктивної функції показало, що 79,2% опитаних жінок були незадоволені моделлю поведінки свого партнера при прийнятті рішення мати дитину, під час вагітності та народженні дитини. Щодо чоловіків, то своє невдоволення поведінкою партнерки у цей період висловили майже вдвічі менше учасників опитування (10 осіб – 41,7%). Зазвичай їхні претензії стосувалися підвищеної дратівливості, інколи агресивності, плаксивості, поверхового виконання дружиною таких сімейних ролей як господарка, кухарка, прибиральниця, а також ролі коханки та музи.

Що стосується жінок (19 осіб), які мали претензії до поведінки чоловіка, то більшість з них звертали увагу на небажання та невміння партнера:

- бути розрадником (84,2%), порадником (78,9%), годувальником (73,7%), цікавим співрозмовником, слухачем (68,4%), романтиком (52,6%);
- брати на себе відповідальність за збереження психічного і фізичного стану матері в період зачаття, вагітності та перший рік життя дитини (100%);
- надавати психологічну підтримку при виявленні проблем в організмі майбутньої матері (89,5%);
- ретельно готуватися до зачаття дитини, сприяти покращенню свого репродуктивного здоров'я (68,4%);
- домовлятися й узгоджувати плани (45,8%).

Осмислення вказаних вище результатів опитування дозволяє дійти висновку, що при реалізації репродуктивної функції жінки очікують від партнерів моделей поведінки, які задовольняють їхні потреби, насамперед, морально-психологічного, а також матеріально-фінансового характеру. Водночас, чоловіки, на відмінну від своїх партнерш, очікують від них виконання, у першу чергу, господарсько-побутової та інтимно-сексуальної функцій. Вочевидь така різниця в очікуваннях шлюбних партнерів можуть служити причиною взаємних розчарувань та сімейних конфліктів. Звідси виникає потреба у психологічній просвіті подружжя та акцентуації уваги на реалізацію бажаних моделей поведінки при прийнятті рішення мати дитину, під час вагітності та народженні дитини.

Загалом за результатами вивчення психологічних чинників, що здатні впливати на поведінку шлюбних партнерів при реалізації репродуктивної функції, з'ясовано, що усі учасники опитування такими

вважають стан репродуктивного здоров'я шлюбної пари (100%), спосіб життя подружжя (100%), фінансову стабільність сім'ї (83,3% чоловіків та 66,7% жінок), психологічну готовність до батьківства/материнства (87,5% жінок та 62,5% чоловіків). Як бачимо, для більшості жінок важливу роль при прийнятті рішення стати матір'ю відіграє їх психологічна готовність, зокрема бажана вагітність, відчуття всебічної підтримки шлюбним партнером тощо, а для чоловіків їхня фінансова стабільність, тобто здатність забезпечити сім'ю усім належним.

Завершуючи опитування, ми з'ясували думку респондентів щодо впливу репродуктивної функції на їх особистий розвиток та реалізацію в професійній сфері. На думку 58,3% опитаних чоловіків реалізація репродуктивної функції лише змотивувала їх до більш активнішого професійного розвитку; 25% не відчували впливу, а 16,7% – зазначили, що це негативно позначилося на їхній професійній реалізації. Водночас переважна більшість жінок (70,8%) вказали, що це суттєво позначилося на їхній професійній реалізації. Лише 29,2% респонденток вважають, що материнство не завадило їм досягти успіхів у професійній сфері. Враховуючи отримані результати, стає очевидним те, що професійна реалізація жінок, більшою мірою ніж чоловіків, залежить від реалізації репродуктивної функції. Враховуючи це, виникає потреба навчати молодь поетапного планування професійного розвитку та реалізації у професійній і сімейній сфері.

Доречного зазначити, що у шлюбних партнерів є потреба у психологічній просвіті та психологічній допомозі. Хоча жінки (87,5%), на відміну від чоловіків (29,2%), виявляють більше бажань співпрацювати з різними фахівцями, зокрема психологами щодо вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією репродуктивної функції.

Загалом, результати опитування спонукали нас звернути увагу на розходження думок у подружніх пар, що в подальшому може призвести до конфліктних ситуацій, розчарувань, посилення негативних емоцій та незадоволеністю шлюбним партнером.

Варто зазначити, що неузгодженість між шлюбними партнерами у баченні різних аспектів сімейного життя (розбіжності в поглядах на виховання дітей, фінансові питання, рольову диференціацію) призведе до постійних конфліктів та суперечок між ними. Емоційне напруження, як відомо, викликає стрес, адже партнери можуть почуватися незрозумілими, неприйнятими через свої розбіжності, що призведе до погіршення загальної атмосфери вдома і негативно позначитися на психологічному стані сім'ї. Неузгодженість стає передумовою віддаленості між партнерами, коли вони починають відчувати, що не розуміють один одного і не спілкуються на емоційному

рівні, що спонукатиме до появи бар'єрів у комунікації і зниження близькості взаємин.

За результатами вивчення предмету нашого дослідження нами з'ясовано проблеми та різні емоційні та поведінкові реакції шлюбних партнерів, які при реалізації репродуктивної функції здатні суттєво ускладнювати їхнє життя:

– спроби зачаття можуть стати джерелом значного стресу та тривоги для обох партнерів, оскільки регулярні медичні процедури і тестування, очікування результатів породжують напруження і впливають на емоційний стан та поведінкові реакції подружжя;

– недовolenість та неузгодженість між шлюбними партнерами при реалізації репродуктивної функції може призвести до збільшення напруги, конфліктів, пов'язаних зі режимом та ритмом спільного життя, фінансовими питаннями, а також способами вирішення різних проблем;

– суспільний тиск і очікування щодо репродуктивної функції можуть створювати труднощі в шлюбних взаєминах (шлюбні партнери можуть відчувати на собі негативний вплив з боку родини, друзів, суспільства, що погіршує їх емоційний стан і взаємини);

– балансування роботи, кар'єри, сімейного життя, соціальних зобов'язань та особистих потреб може бути викликом, що сприятиме взаємному розчаруванню партнерів та появи сімейних конфліктів;

– проблеми зі статевим життям (незгоди, недостатня задоволеність або проблеми зі статевим життям можуть впливати на психологічний стан пари);

– незадоволеність моделлю поведінки партнера породжують підвищену дратівливість, агресивність, плаксивість через неухвалене ставлення до один одного, ігнорування потреб в спілкуванні, підтримці і розумінні; відсутність спілкування, не зацікавленість у розмовах та взаємодії; відсутність психологічної підтримки, незадоволення потреб в ніжності, розумінні, співчутті.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Вивчення та аналіз психологічних труднощів шлюбних партнерів, що виникають при реалізації репродуктивної функції, дозволяє дійти висновку, що недовolenість та неузгодженість між шлюбними партнерами, психологічно несприятливі мотиви й обставини зачаття, стереотипні переконання, неправильний спосіб життя, невідповідність моделей поведінки партнерів взаємним очікуваннями можуть бути досить поширеною проблемою на етапі планування

батьківства, під час вагітності та народженні дитини. Вона виникає тоді, коли партнери мають різні думки, бажання або цінності та не знаходять згоди щодо певної справи або плану дій. Передусім це пов'язано з нерозумінням сімейних цінностей, спільних обов'язків, сімейних ролей, морально-психологічної та емоційної готовності до прийняття спільних рішень.

Прагнення подружжя реалізувати репродуктивну функцію може стати причиною конфліктів через різний рівень психологічної готовності шлюбних партнерів до цього, зокрема мотивів дітонародження, потреби у дітях. Репродуктивна мотивація відображає психічні стани кожного з подружжя і може по різному їх спонукати до народження дітей.

Шлюбні партнери повинні володіти ґрунтовними знаннями про батьківство/материнство, розуміти ймовірні психологічні труднощі, пов'язані з реалізацією репродуктивної функції, усвідомлювати та втілювати ефективні для цього етапу моделі поведінки.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці практичних рекомендацій подружжю щодо взаємної підтримки в процесі реалізації репродуктивної функції та розробки технологій психологічного супроводу при прийнятті рішення стати батьками.

Література

1. Астахов В. М., Бацилева О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині : монографія. Київ, 2023. 125 с.
2. Герасименко Л. О. Психологічні аспекти зачаття. *Медична психологія*. Київ, 2017. Вип. 3. С.45-50.
3. Герасименко Л. О., Ісаков Р. І., Скрипніков А. М. Перинатальна психологія : монографія. Київ : Видавничий дім Медкнига, 2017. 168 с.
4. Карпова Д. Є. Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді : дис. ... д-ра філософії. Хмельницький, 2021. 218 с.
5. Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз. *Психологія : реальність і перспективи*. Рівне, 2017. Вип. 8. С. 101-104.
6. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисяк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодого сім'ї : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.
7. Поліщук В. М. Психологія сім'ї : підручник. Суми : Університетська книга, 2021. 248 с.

8. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї : навч. посіб. Київ: Вид-во Нац. Авіац. Ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
9. Самоїленко В. Б., Рой Г. Г., Мисік В. В. Репродуктивне здоров'я та планування сім'ї : підручник. Київ : ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.
10. Томаржевська І. В. Теоретичні аспекти проблеми психологічної готовності до материнства в молодих жінок. Педагогічна та вікова психологія. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Київ, 2021. Том 32 (71), №1. С. 141-146.
11. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук. 2015. 136 с.
12. Чередниченко Т. В. Мотивація народження дитини та її зв'язок із психологічною готовністю до материнства. *Теорія і практика сучасної психології*. Київ, 2018. №4, С. 163-167.
13. Behringer, J., Reiner, I., & Spangler, G. (2011). Maternal representations of past and current attachment relationships, and emotional experience across the transition to motherhood : A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 25 (2), 210-219. DOI: 10.1037/a0023083
14. Klaus Evertz, Ludwig Janus, Rupert Linder. *Handbook of Prenatal and Perinatal Psychology : Integrating Research and Practice* 1st ed. Cham: Springer, 2021. 805 p.

References

1. Astakhov V. M., Batsylieva O. V., Puz I. V. *Psychologichnyi suprovid u reproduktivnii medytyni : monohrafiia*. Kyiv, 2023. 125 s.
2. Herasymenko L. O. *Psychologichni aspekty zachattia*. Medychna psykholohiia. Kyiv, 2017. Vyp. 3. S.45-50.
3. Herasymenko L. O., Isakov R. I. Skrypnikov A. M. *Perynatalna psykholohiia : monohrafiia*. Kyiv : Vydavnychi dim Medknyha, 2017. 168 s.
4. Karpova D. Ye. *Psychologichni umovy formuvannia uiaflen pro simeini roli u studentskoi molodi : dys. ... d-ra filosofii*. Khmelnytskyi, 2021. 218 s.
5. Kyrylova D. S. *Psychologichna hotovnist do materynstva v strukturi zhyttievkykh smysliv zhinky: teoretyko-metodolohichni analiz*. *Psycholohiia : realnist i perspektyvy*. Rivne, 2017. Vyp. 8. S. 101-104.
6. Mushkevych M. I., Fedorenko R. P., Mahdysiuk L. I., Duchyminska T. I. *Psycholohiia molodoi simi : monohrafiia*. Lutsk : Vezha-Druk, 2018. 235 s.
7. Polishchuk V. M. *Psycholohiia simi : pidruchnyk*. Sumy : Universytetska knyha, 2021. 248 s.
8. Pomytkina L.V., Zlahodukh V.V., Khimchenko N.S., Pohorilska N.I. *Psycholohiia simi : navch. posib*. Kyiv: Vyd-vo Nats. Aviats. Un-tu «NAU-druk», 2010. 270 s.
9. Samoilenko V. B., Roi H. H., Mysik V. V. *Reproduktyvne zdorovia ta planuvannia simi : pidruchnyk*. Kyiv : VSV «Medytyna», 2018. 216 s.
10. Tomarzhavska I. V. *Teoretychni aspekty problemy psykholohichnoi hotovnosti do materynstva v molodykh zhinok*. *Pedahohichna ta vikova psykholohiia*. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho*. Kyiv, 2021. Tom 32 (71), №1. S. 141-146.

11. Stoliarchuk O. A. *Psykhohohiia suchasnoi simi : navch. posib.* Kremenchuk. 2015. 136 s.
12. Cherednychenko T. V. *Motyvatsiia narodzhennia dytyny ta yii zviazok iz psykhohohichnoiu hotovnistiu do materynstva. Teoriia i praktyka suchasnoi psykhohohii.* Kyiv, 2018. №4, S. 163-167.
13. Behringer, J., Reiner, I., & Spangler, G. (2011). Maternal representations of past and current attachment relationships, and emotional experience across the transition to motherhood : A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 25 (2), 210-219. DOI: 10.1037/a0023083
14. Klaus Evertz, Ludwig Janus, Rupert Linder. *Handbook of Prenatal and Perinatal Psychology : Integrating Research and Practice* 1st ed. Cham: Springer, 2021. 805 p.